

Przemysław Osóbka

<https://orcid.org/0000-0003-4632-840X>

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Polska

Ochrona *in situ* i *ex situ* składników różnorodności biologicznej w warunkach zmian klimatycznych na podstawie przepisów Konwencji o różnorodności biologicznej z 5 czerwca 1992 r.

***In situ* and *ex situ* conservation of the components of biological diversity in the conditions of climate change on the basis of the provisions of the Convention on Biological Diversity of June 5, 1992**

Summary

The article is devoted to the *in situ* and *ex situ* protection of the components of biodiversity under climate change in the light of the provisions of the Convention on Biological Diversity of June 5, 1992. The text presents the legal basis for the conservation of biological diversity and characterizes the purpose, structure and functioning of the Convention. It also addresses the issue of the importance of protected areas within the framework of *in situ* and *ex situ* conservation of components of biodiversity pursuant to articles 8 and 9 of the international agreement under consideration. The text also deals with the relationship between biodiversity and climate change.

Key words: biodiversity, climate change, environmental protection, international law, Convention on Biological Diversity

1. Wprowadzenie

„Różnorodność biologiczna” (lub „bioróżnorodność”) to pojęcie wprowadzone do obiegu międzynarodowego pod koniec lat 80. XX w. przez Edwarda O. Wilsona, amerykańskiego biologa¹. Nazywa się w ten sposób różnorodność życia na Ziemi, w tym mikroorganizmów, roślin i zwierząt, a także całych ekosystemów, których są one częścią. Owo pojęcie obejmuje zmienność genetyczną w obrębie gatunku, różnorodność gatunków i różnorodność ekosystemów. Omawiane zjawisko jest wynikiem interakcji gatunków, w tym ludzi, między sobą oraz z otaczającymi je powietrzem, wodą i glebą. To połączenie form życia – ekosystemów, gatunków i odmian genetycznych – sprawiło, że Ziemia stanowi miejsce wyjątkowo nadające się do zamieszkania i dostarcza dóbr, które podtrzymują naszą egzystencję, takich jak czyste powietrze, woda pitna, pożywienie, lekarstwa, paliwa, włókna czy materiały budowlane. Nasze kultury opierają się na zasobach rozmaitych środowisk, w których się rozwinęły.

Różnorodność biologiczną można określić w ramach czasowych, tak aby jako jej utratę można było sklasyfikować wymieranie gatunków, zacieranie się związków ekologicznych lub zanik wariantów genetycznych istniejących gatunków. Z kolei nowe elementy życia – powstałe w wyniku mutacji, doboru naturalnego lub sztucznego, specjacji lub sztucznej hodowli, biotechnologii bądź manipulacji ekologicznych – można postrzegać jako dodatki do różnorodności biologicznej².

Celem rozważań podjętych w artykule jest analiza podstaw prawnych ochrony różnorodności biologicznej ze szczególnym uwzględnieniem celu, struktury i sposobu funkcjonowania Konwencji o różnorodności biologicznej z 5 czerwca 1992 r. W opracowaniu poruszono również kwestię znaczenia obszarów chronionych w ramach ochrony *in situ* oraz *ex situ* składników różnorodności biologicznej na podstawie art. 8 i art. 9 owej konwencji. Z uwagi na specyfikę prezentowanej problematyki niezbędne było zastosowanie podejścia łączącego nauki przyrodnicze z naukami prawnymi. Okazało się to zasadne i słuszne, ponieważ pozwoliło ustalić problem badawczy odnoszący się do skuteczności prawnej ochrony różnorodności biologicznej. W jego obrębie można sformułować szereg pytań badawczych, które mogą stanowić punkt wyjścia dalszych dociekań naukowych. Czy obecne regulacje oraz aktywność w zakresie ochrony *in situ* i *ex situ* składników różnorodności biologicznej są właściwe? W jaki sposób należy podejmować taką ochronę w warunkach zmian klimatycznych?

¹ E.O. Wilson, *The diversity of life*, Harvard University Press, Cambridge 2010, s. 15; E.O. Wilson, *Pół Ziemi. Walka naszej planety o życie*, tłum. B. Baran, Aletheia, Warszawa 2017, s. 27–36.

² F.A. Bisby, *Characterization of biodiversity*, w: *Global biodiversity assessment*, eds. V.H. Heywood, R.T. Watson, Cambridge University Press, Cambridge 1995, s. 27.

Autor zdaje sobie sprawę, że te przykładowe pytania nie wyczerpują bogatego zbioru zagadnień wiążących się z tematem artykułu. Tym bardziej ma świadomość, że sam artykuł jest zaledwie przyczynkiem do pogłębionych rozważań.

Główną metodą wykorzystaną w badaniach była metoda formalno-dogmatyczna, która posłużyła do określenia podstawowych pojęć i instytucji prawa międzynarodowego mogących mieć zastosowanie w analizie mechanizmów prawnych ochrony różnorodności biologicznej oraz w ich interpretacji. Pomocna okazała się również metoda historycznoprawna, która pozwoliła lepiej zrozumieć i zinterpretować postanowienia Konwencji o różnorodności biologicznej.

2. Podstawy prawne ochrony różnorodności biologicznej

Różnorodność biologiczna od dawna jest przedmiotem badań naukowych³, a działania na rzecz jej ochrony prawnej są podejmowane od początku XX w.⁴

³ Znaczące zasługi w tym zakresie miał m.in. Józef Rostafiński (1850–1928), filozof i botanik, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Polskiej Akademii Umiejętności, prekursor polskiej florystyki. Zob. J. Rostafiński, *Teorya różnorodności istot żywych (streszczenie)*, Akademia Umiejętności, Kraków 1905. Na problem ptaków i ssaków wymarłych w czasach historycznych oraz na gatunki zwierząt zagrożonych wymarciem zwracał uwagę jeszcze przed II wojną światową Jan Marchlewski (1908–1961), zoolog, ornitolog, anatom (anatomia porównawcza zwierząt), profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego i Wyższej Szkoły Rolniczej w Krakowie. Zob. J. Marchlewski, *Zwierzęta ginące i ich ochrona. Ssaki i ptaki*, Książnica, Lwów–Warszawa 1938.

⁴ Niemniej pierwsze historycznie udokumentowane załączki ochrony gatunkowej zwierząt na ziemiach polskich można zauważyć już w średniowieczu. Były one jednak przejawem dążeń monarchów do zabezpieczenia własnych regaliów i czerpanych z nich dochodów. Już za czasów Bolesława Chrobrego żeremia bobrowe należały do króla, który utrzymywał na swoim dworze straż bobrowniczą (*castorearii*), sprawującą opiekę nad bobrami narażonymi na niebezpieczeństwo z powodu cennego futra oraz „stroju” (*castoreum*) uznawanego za lekarstwo na różne dolegliwości. Zob. J. Ejsmond, *Wielkie łowy królów polskich*, Rój, Warszawa 1927, s. 6. Z kolei książę Ziemowit Mazowiecki w 1359 r. wydał zarządzenie zabraniające zabijania turów komukolwiek oprócz niego samego. Zob. S.H. Badeni, *O łowiectwie polskiem w czasach piastowskich (wiek X, XI, XII, XIII, XIV)*, Drukarnia Wł. Łozińskiego, Lwów 1896, s. 5; *Codex Diplomaticus Maioris Poloniae*, t. 3, Biblioteka Kórnicka, Poznań 1879, pozycja nr 1404 („Semovitus Troydeni dux Mazovie etc. 1359 Mai. 17”). Załączkowa ochrona turów i żubrów w średniowieczu wynikała z faktu, że prawo łowów na nie stanowiło ścisły i wyłączny przywilej książęcy. Zob. T. Mańkowski, *Prawo łowieckie w Polsce w wiekach średnich*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1904, s. 516; *Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego obejmujący bulle papieżów, przywileje królów polskich i książąt mazowieckich, tudzież nadania tak korporacyj jako i osób prywatnych*, przedm. J.T. Lubomirski, Drukarnia Gazety Polskiej, Warszawa 1863, s. 33, pozycja XLIII.1298 („Bolesław książę Mazowiecki nadaje wsie Karwowie i Nosarzewo”); ibidem, s. 215, pozycja CXCVI.1451 („Władysław, książę Mazowiecki, książęnie

Pierwsza międzynarodowa umowa mająca na celu ochronę dzikiej przyrody Afryki została podpisana w Londynie 19 maja 1900 r. Konwencja o ochronie dzikich zwierząt, ptaków i ryb w Afryce⁵, bo o niej mowa, nigdy nie weszła w życie, ponieważ większość jej sygnatariuszy nie dokonała aktu ratyfikacji. Jednak ta najwcześniejsza inicjatywa nie była bezwartościowa, gdyż pomogła niektórym państwom przyjąć ustawodawstwo związane z ochroną dzikiej fauny na ich terytoriach kolonialnych⁶.

W 1931 r., czyli trzy dekady po niepowodzeniu konwencji z 1900 r., odbył się w Paryżu międzynarodowy kongres w sprawie ochrony przyrody, na którym zaproponowano zwołanie konferencji w celu sformułowania nowego aktu. Ostatecznie 8 listopada 1933 r. przyjęto Konwencję dotyczącą zachowania fauny i flory w stanie naturalnym (tzw. konwencję londyńską)⁷. Weszła ona w życie 14 stycznia 1936 r., a w porównaniu z poprzednią jej zakres został rozszerzony o pewne gatunki roślin⁸. Konwencja londyńska była pierwszym wiążącym instrumentem prawnym, który przewidywał tworzenie obszarów chronionych w Afryce, takich jak parki narodowe i rezerваты przyrody.

Annie, żonie swojej, w trzech tysiącach kóp groszy, które wniosła w posagu, nadaje dożywociem ziemię Sochaczewską i miasto Raciążek”).

⁵ Porozumienie z 1900 r. miało na celu zapobieżenie niekontrolowanej masakrze dzikich zwierząt i zapewnienie ochrony różnym ich gatunkom. Dokument podpisały mocarstwa kolonialne rządzące wtedy znaczną częścią Afryki: Francja, Niemcy, Wielka Brytania, Włochy, Portugalia i Hiszpania. Liczne stada zwierząt afrykańskich już wówczas zaczynały się zmniejszać, a ukrytym celem konwencji było zachowanie dobrych zapasów zwierzyny łownej dla łowców trofeów, handlarzy kością słoniową i handlarzy skórami. Konwencja z 1900 r. zabraniała zabijania wszystkich okazów gatunków wymienionych w załączniku nr 1 oraz „wszelkich innych zwierząt, których ochrona ze względu na ich użyteczność lub rzadkość i groźbę wyginiecia może zostać uznana za niezbędną przez każdą władzę lokalną”. Załącznik nr 1 podzielono na część A („pożyteczne zwierzęta”) i część B („zwierzęta rzadkie i zagrożone wyginieciem”). Część A obejmowała sekretarze i wszystkie sępy, sowy i dzięcioły, natomiast część B obejmowała żyrafy, goryle, szympansy, zebry górskie, dzikie osły, gnu białooogniaste, elandy i hipopotamy karłowate. Konwencja zabraniała również zabijania niedorośliwych osobników i samiec w towarzystwie młodych w przypadku słonia, nosorożca, hipopotama, zebry innej niż zebra górskie, bawołu, antylopy i gazeli, koziorożca i jelenia. Zob. M. Bowman, P. Davies, C. Redgwell, *The African convention on the conservation of nature and natural resources*, w: eidem, *Lyster's international wildlife law*, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s. 262–296, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511975301.011>.

⁶ *An introduction to the African convention on the conservation of nature and natural resources*, IUCN, Gland–Cambridge 2004, s. 3.

⁷ Konwencję podpisały i ratyfikowały Belgia, Egipt, Francja, Hiszpania, Portugalia, Sudan, Wielka Brytania, Włochy i Związek Południowej Afryki. W późniejszym czasie przystąpiły do niej Indie i Tanganika (część dzisiejszej Tanzanii). Zob. *Convention relative to the preservation of fauna and flora in their natural (with annex and protocol)*, London, 14.01.1936, League of Nations Treaty Series, No. 3995, s. 241–272, United Nations Treaty Collection [online], <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20172/v172.pdf> [dostęp: 19.09.2024].

⁸ *An introduction to the African convention...*, s. 3–4.

Jednak nie tylko w odniesieniu do kontynentu afrykańskiego podejmowano próby objęcia różnorodności biologicznej ochroną prawną. W 1940 r. w Waszyngtonie podpisano Konwencję o ochronie przyrody i zachowaniu życia w stanie dzikim na półkuli zachodniej⁹, z kolei w 1946 r. – Międzynarodową konwencję o uregulowaniu połowów wielorybów¹⁰. Już w 1902 r. w Paryżu przyjęto Konwencję o ochronie ptaków pożytecznych dla rolnictwa, którą następnie ratyfikowało 11 państw europejskich (Polska przystąpiła do niej w 1932 r.)¹¹. Na ochronę różnorodności biologicznej północnego Pacyfiku pewien wpływ miała Konwencja o ochronie kotika zwyczajnego (*Callorhinus ursinus*) na obszarze północnej części Oceanu Spokojnego, podpisana 7 lipca 1911 r. w Waszyngtonie przez Japonię, Rosję i Stany Zjednoczone¹².

W latach 70. XX w. prace nad ochroną prawną bioróżnorodności zdecydowanie przyspieszyły. Historyczna konferencja Narodów Zjednoczonych, która odbyła się w Sztokholmie w 1972 r., ograniczyła się jeszcze do przyjęcia deklaracji zasad i planu działania na rzecz międzynarodowej ochrony środowiska. Znaczenie prawne deklaracji sztokholmskiej było niewielkie, lecz stanowiła ona załączek kształtowania się *soft law* w dziedzinie międzynarodowego prawa ochrony środowiska¹³. Wśród zaproponowanych zasad można odnaleźć wskazania przepojone troską o zachowanie różnorodności biologicznej. W zasadzie nr 2 deklaracji sztokholmskiej wyrażono przekonanie, że „[n]aturalne zasoby Ziemi, włącznie z powietrzem, wodą, lądem, florą i fauną, a zwłaszcza reprezentatywne rodzaje naturalnych ekosystemów, muszą być zachowane dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń, w zależności od potrzeby, drogą starannego planowania

⁹ *Convention on nature protection and wild life preservation in the Western Hemisphere*, Washington, 12.10.1940, United Nations Treaty Series, No. 485, s. 193–216, United Nations Treaty Collection [online], <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20161/v161.pdf> [dostęp: 19.09.2024].

¹⁰ Międzynarodowa konwencja o uregulowaniu połowów wielorybów, sporządzona w Waszyngtonie dnia 2 grudnia 1946 r. (Dz.U. z 2009 r. Nr 143, poz. 1165). Wieloryby należą do gatunków migrujących. Na świecie żyją 82 gatunki walen, z których 20 jest zaliczanych do wielorybów, największych ssaków żyjących na Ziemi. W historii wielorybnictwa nastąpił rozwój połowań przemysłowych, które drastycznie zredukowały liczebność populacji większości gatunków, obecnie zagrożonych wyginięciem. Połowy wielorybów w celach zarobkowych zawieszono w 1986 r. w wyniku moratorium uzgodnionego przez *gros* krajów reprezentowanych w Komisji Wielorybniczej.

¹¹ Oświadczenie rządowe z dnia 21 lipca 1932 r. w sprawie przystąpienia Polski do Konwencji o ochronie ptaków pożytecznych dla rolnictwa, podpisanej w Paryżu dnia 19 marca 1902 r. (Dz.U. z 1932 r. Nr 67, poz. 625).

¹² T. Szczęsny, *Międzynarodowe problemy ochrony przyrodniczego środowiska człowieka*, w: *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka*, red. W. Michajłow et al., wyd. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976, s. 108–110.

¹³ Zob. K. Wolfke, *Międzynarodowe prawo środowiska (tworzenie i egzekwowanie)*, Ossolineum, Wrocław 1979, s. 70–80.

lub zarządzania”¹⁴. Z kolei zasada nr 4 odnosi się wprost do utrzymywania życia w stanie dzikim, głosi bowiem, że „[c]złowiek ponosi szczególną odpowiedzialność za zachowanie i rozumne obchodzenie się z dziedzictwem życia w stanie dzikim i jego terenami, które są obecnie poważnie zagrożone przez zespół niesprzyjających czynników. Ochronie przyrody łącznie z życiem w stanie dzikim należy więc przyznać odpowiednie znaczenie w planowaniu rozwoju gospodarczego”¹⁵.

W ślad za treściami wyrażonymi w deklaracji sztokholmskiej podążyły kolejne akty prawa międzynarodowego poświęcone problematyce ochrony zagrożonych gatunków zwierząt i roślin:

- Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego, sporządzona w Ramsarze dnia 2 lutego 1971 r.¹⁶;
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r.¹⁷;
- Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzona w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r.¹⁸;

¹⁴ *Deklaracja Narodów Zjednoczonych w sprawie środowiska człowieka*, Sztokholm, 16.06.1972, w: *Międzynarodowe prawo środowiska*, wybór i wprow. M.M. Kenig-Witkowska, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 53–54.

¹⁵ *Ibidem*, s. 54.

¹⁶ Dz.U. z 1978 r. Nr 7, poz. 24. Celem konwencji ramsarskiej jest ochrona i zrównoważone użytkowanie wszystkich mokradeł poprzez działania na szczeblu międzynarodowym, krajowym i lokalnym. Zgodnie z treścią konwencji obszarami wodno-błotnymi są tereny bagien, błot i torfowisk lub zbiorniki wodne, zarówno naturalne, jak i sztuczne, stałe i okresowe, o wodach stojących lub płynących, słodkich, słonawych lub słonych, łącznie z wodami morskimi, których głębokość podczas odpływu nie przekracza 6 m (art. 1 ust. 1). Do ptactwa wodnego zaliczono zaś ptaki, które ekologicznie są uzależnione od istnienia obszarów wodno-błotnych (art. 1 ust. 2).

¹⁷ Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190. Konwencja została przyjęta przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji. W umowie tej do dziedzictwa naturalnego zaliczono m.in. „formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle wyznaczonych granicach stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zastosowania” (art. 2).

¹⁸ Dz.U. z 1991 r. Nr 27, poz. 112. Twórcy konwencji waszyngtońskiej z 1973 r. uznali, że „dzikie zwierzęta i rośliny w ich wielorakich, pięknych i różnorodnych formach stanowią niezastąpioną część naturalnych systemów przyrody ziemskiej, która musi być zachowana dla obecnych i przyszłych pokoleń”. Jednym z celów dokumentu jest ochrona dziko występujących populacji zwierząt i roślin gatunków zagrożonych wyginięciem poprzez kontrolę, monitoring i ograniczanie międzynarodowego handlu nimi, ich rozpoznawalnymi częściami i produktami pochodnymi.

- Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt, sporządzona w Bonn dnia 23 czerwca 1979 r.¹⁹

Pewną rolę odegrał też Akt końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie z 1 sierpnia 1975 r., który w części odnoszącej się do współpracy w dziedzinie gospodarki, nauki i techniki oraz środowiska głosi, że jednym z jej celów jest ochrona przyrody, w szczególności rzadkich gatunków zwierząt, a także ochrona i zachowanie naturalnych ekosystemów²⁰.

Sporo umów międzynarodowych służących ochronie różnorodności biologicznej przyjęła również Rada Europy. Jeszcze w latach 70. rozpoczęto negocjacje, które zakończyły się 19 września 1979 r. w Bernie podpisaniem Konwencji o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, zwanej potocznie konwencją berneńską²¹. Do istotnych umów międzynarodowych o zasięgu europejskim należą też:

- Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego, sporządzona w Helsinkach dnia 9 kwietnia 1992 r.²²;
- Europejska konwencja krajobrazowa, sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r.²³;
- Ramowa konwencja o ochronie i zrównoważonym rozwoju Karpat, sporządzona w Kijowie dnia 22 maja 2003 r.²⁴

W prawie Unii Europejskiej regulacje z zakresu ochrony różnorodności biologicznej to przede wszystkim tzw. dyrektywa ptasia²⁵ i dyrektywa siedliskowa²⁶. Obie dyrektywy są kluczowymi instrumentami w tej dziedzinie, mają na celu zapewnienie ochrony dzikiej przyrody i utrzymanie różnorodności biologicznej oraz stanowią prawną podstawę wyznaczania obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSOP) i specjalnych obszarów ochrony siedlisk (SOOS) Natura 2000. Wprowadzenie w życie postanowień tych aktów przyczyniło się do ochrony wielu gatunków zwierząt i roślin oraz ich siedlisk, a także do stworzenia sieci obszarów chronionych w Unii Europejskiej.

¹⁹ Dz.U. z 2003 r. Nr 2, poz. 17. Odwołując się do tej konwencji, przyjęto także Porozumienie o ochronie nietoperzy w Europie. Szerzej – zob. *Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt*, red. S. Wajda, J. Żurek, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa [1996].

²⁰ *Od Helsinek do Madrytu. Dokumenty KBWE*, red. i wprowadz. A.D. Rotfeld, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa 1983, s. 154.

²¹ Dz.U. z 1996 r. Nr 58, poz. 263.

²² Dz.U. z 2000 r. Nr 28, poz. 346.

²³ Dz.U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98.

²⁴ Dz.U. z 2007 r. Nr 96, poz. 634.

²⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (Dz. Urz. UE L 20 z dnia 26 stycznia 2010 r., s. 7–25). Stanowi ona skonsolidowaną wersję wcześniejszej dyrektywy Rady EWG 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. o ochronie dziko żyjących ptaków.

²⁶ Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz. Urz. UE L 206 z dnia 22 lipca 1992 r., s. 7–50).

Niemniej to Konwencję o różnorodności biologicznej z 5 czerwca 1992 r. (United Nations Convention on Biological Diversity, UNCBD) należy uznać za zwięźczenie prawnych form ochrony bioróżnorodności. Jest ona jedną z „siostrzanych” konwencji przyjętych na Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 r.²⁷ Razem z Ramową konwencją Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC)²⁸ oraz Konwencją Narodów Zjednoczonych w sprawie zwalczania pustynnienia (United Nations Convention to Combat Desertification, UNCCD)²⁹ tworzy reżim prawny będący odpowiedzią na zmiany klimatyczne, w którym ochrona różnorodności biologicznej stanowi wartość szczególną³⁰.

3. Cel, struktura i sposób funkcjonowania Konwencji o różnorodności biologicznej

Przedmiotem zainteresowania Konwencji o różnorodności biologicznej są wszystkie trzy poziomy bioróżnorodności: w obrębie gatunku, gatunków i ekosystemów. Należy podkreślić, że ochrona różnorodności biologicznej w rozumieniu tej umowy międzynarodowej jest o wiele szersza niż w tradycyjnym ujęciu krajowej ochrony przyrody. Według analizowanego aktu prawnego ochronie powinno podlegać całe bogactwo przyrodnicze Ziemi. Świadczą o tym choćby treści zawarte w zdaniu drugim i trzecim preambuły, z których wynika wprost, że „ochrona różnorodności biologicznej jest wspólną sprawą ludzkości” i że różnorodność biologiczna ma istotne znaczenie dla ewolucji oraz dla funkcjonowania systemów podtrzymujących życie w biosferze.

Zgodnie z art. 1 konwencji cele tej umowy stanowią ochrona różnorodności biologicznej, zapewnienie zrównoważonego użytkowania jej elementów

²⁷ Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 184, poz. 1532).

²⁸ Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzona w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 53, poz. 238).

²⁹ Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zwalczania pustynnienia w państwach dotkniętych poważnymi suszami i/lub pustynnieniem, zwłaszcza w Afryce, sporządzona w Paryżu dnia 17 czerwca 1994 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 185, poz. 1538).

³⁰ W imieniu rządu polskiego konwencję podpisał 5 czerwca 1992 r. ówczesny minister ochrony środowiska prof. Stefan Kozłowski. Zgodnie z art. 36 konwencja zaczęła obowiązywać 90. dnia od daty złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, jej zatwierdzenia lub przystąpienia do niej przez 30. państwo, co nastąpiło 29 grudnia 1993 r., kiedy to wymagana listę 30 stron dopełniła Mongolia. Zob. *Convention on biological diversity* [online], <https://www.cbd.int/history/>; <https://www.cbd.int/countries/?country=mn> [dostęp: 16.05.2023].

oraz uczciwy i sprawiedliwy podział korzyści wynikających z wykorzystywania zasobów genetycznych, w tym przez odpowiedni dostęp do nich i odpowiedni transfer właściwych technologii, z uwzględnieniem wszystkich praw do tych zasobów i technologii, a także odpowiednie finansowanie owej ochrony. Pytania, które powstają w związku z tak określonymi celami, dotyczą następujących zagadnień:

- w jaki sposób człowiek wpływa na różnorodność biologiczną?
- jakie są podstawowe przyczyny tego wpływu?
- jakie są społeczne, ekonomiczne i ekologiczne konsekwencje zmian w bioróżnorodności?
- w jaki sposób powodowane przez człowieka zmiany w bioróżnorodności wpływają na zasoby, dobra i „usługi”³¹ przez nią zapewniane?
- w jaki sposób gatunki i ekosystemy odpowiadają na zmiany w bioróżnorodności powodowane przez człowieka?³²

Próby znalezienia odpowiedzi na te pytania podjęto nie tylko w samej konwencji, lecz także w Protokole kartageńskim³³ oraz Protokole z Nagoi do Konwencji o różnorodności biologicznej dotyczącym dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z ich wykorzystania³⁴.

³¹ Tzw. usługi świadczone przez ekosystemy to cała gama korzyści, które wypływają z produktów oraz funkcjonowania naturalnych systemów przyrodniczych, niezdegradowanych i nierozregulowanych przez człowieka. Są to „usługi” zaopatrzeniowe (dostarczanie pożywienia), regulacyjne (oczyszczanie powietrza z pyłów, regeneracja tlenu i pochłanianie dwutlenku węgla), wspierające (produkcja pierwotna, krążenie pierwiastków, tworzenie i utrzymywanie jakości gleby), ekonomiczne (zyski z turystyki, połowów ryb i owoców morza, hodowli perł, ostryg, sprzedaży drewna itp.) oraz pozamaterialne (poprawa dobrostanu człowieka dzięki zaspokajaniu potrzeb estetycznych i duchowych w wyniku obcowania z przyrodą). Szerzej na ten temat – zob. A. Kalinowska, *Dla trwałości życia – różnorodność biologiczna a dobrostan ludzkości*, w: *Różnorodność biologiczna w wielu odsłonach. Wybrane zagadnienia z ekologii i ochrony środowiska*, red. A. Kalinowska, Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym, Warszawa 2011, s. 13–16.

³² F.S. Chapin III et al., *The future of biodiversity in a changing world*, w: *Global biodiversity in a changing environment: Scenarios for the 21st century*, eds. F.S. Chapin III et al., Springer, New York 2001, s. 2–3, https://doi.org/10.1007/978-1-4613-0157-8_1.

³³ Protokół kartageński o bezpieczeństwie biologicznym do Konwencji o różnorodności biologicznej, sporządzony w Montrealu dnia 29 stycznia 2000 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 216, poz. 2201).

³⁴ Polska nie ratyfikowała Protokołu z Nagoi. Jest natomiast związana przepisami wynikającymi z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 511/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie środków zapewniających zgodność użytkowników w Unii z wymogami wynikającymi z Protokołu z Nagoi dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania tych zasobów (Dz. Urz. UE L 150 z dnia 20 maja 2014 r., s. 59–71). Rozporządzenie to określa obowiązki użytkowników zasobów genetycznych, którzy prowadzą działalność na terenie państw członkowskich Unii Europejskiej oraz wykorzystują zasoby genetyczne z krajów będących stronami Protokołu z Nagoi i regulujących dostęp do nich.

Głównym organem zarządzającym Konwencją o różnorodności biologicznej jest Konferencja Stron (Conference of the Parties, COP), czyli zwoływane okresowo zgromadzenie reprezentantów państw, które związały się jej postanowieniami. Zasady funkcjonowania COP określa art. 23 konwencji. Formułę Konferencji Stron stosuje się również w odniesieniu do „siostrzanych” konwencji: UNFCCC i UNCCD.

Zgodnie z art. 24 konwencji utworzono Sekretariat, którego zadania obejmują organizowanie i obsługę posiedzeń COP przewidzianych w art. 23, sprawowanie funkcji powierzonych mu w którymkolwiek protokole, przygotowywanie sprawozdań dotyczących wypełniania swoich funkcji przewidzianych w konwencji oraz przedstawianie ich Konferencji Stron, współdziałanie z innymi odpowiednimi organami międzynarodowymi, a w szczególności zawieranie porozumień administracyjnych i kontraktów, jakie mogą być niezbędne dla skutecznego wypełniania jego funkcji, oraz wykonywanie innych zadań, które może określić Konferencja Stron (art. 24 ust. 1). Stałą siedzibą Sekretariatu UNCBD jest Montreal.

Istotną rolę w funkcjonowaniu konwencji odgrywa Organ Pomocniczy ds. Doradztwa Naukowego, Technicznego i Technologicznego (Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice, SBSTTA), którego zadaniem jest udzielanie we właściwym czasie Konferencji Stron oraz, w razie potrzeby, jej organom pomocniczym doradztwa w zakresie wdrażania konwencji (art. 25 ust. 1).

W decyzji XII/26 COP ustanowiła Organ Pomocniczy ds. Wdrażania (Subsidiary Body on Implementation, SBI), który zastąpił otwartą grupę roboczą *ad hoc* ds. przeglądu wdrażania konwencji (zakres jego uprawnień można znaleźć w załączniku do decyzji XII/26). Pierwsze posiedzenie SBI odbyło się 2–6 maja 2016 r. w Montrealu. Główne funkcje i obszary pracy SBI obejmują: przegląd postępów we wdrażaniu UNCBD, działania strategiczne mające na celu jego usprawnienie, wzmocnienie środków wykonawczych oraz przegląd działania konwencji i protokołów. Biuro Konferencji Stron pełni także funkcję Biura Organu Pomocniczego ds. Wdrażania³⁵.

Na potrzeby konwencji, zgodnie z art. 21, utworzono mechanizm zapewnienia środków finansowych stronom będącym państwami rozwijającymi się, oparty na zasadach dotacji lub koncesji, których podstawowe elementy określono w tymże przepisie. Mechanizm finansowy jest podporządkowany Konferencji Stron, zarządzającej nim i nadzorującej jego funkcjonowanie. Obsługę mechanizmu powierzono – podobnie jak ma to miejsce w przypadku UNFCCC – Funduszowi na rzecz Globalnego Środowiska (Global Environment Facility,

³⁵ CBD COP 12, Decision XII/26: *Improving the efficiency of structures and processes of the Convention: Subsidiary Body on Implementation*, Pyeongchang, 6–17.10.2014, UNEP/CBD/COP/DEC/XII/26.

GEF), który powstał w 1991 r. z inicjatywy państw wysoko rozwiniętych we współpracy z Programem Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (United Nations Development Programme, UNDP), Programem Środowiskowym Organizacji Narodów Zjednoczonych (United Nations Environment Programme, UNEP) oraz Międzynarodowym Bankiem Odbudowy i Rozwoju (International Bank for Reconstruction and Development, IBRD)³⁶.

Konwencja i każdy protokół do niej są otwarte do przystąpienia przez państwa i regionalne organizacje integracji gospodarczej od dnia, w którym konwencja lub te protokoły przestały być otwarte do podpisu. Dokumenty przystąpienia składa się u depozytariusza (art. 35). Funkcję depozytariusza UNCBD i obu jej protokołów pełni Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych (art. 41).

4. Rola obszarów chronionych w ochronie *in situ* oraz *ex situ* składników różnorodności biologicznej na podstawie art. 8 i art. 9 Konwencji o różnorodności biologicznej

Jakkolwiek konwencja pozostawia państwom stosunkowo dużą swobodę w zakresie, czasie i sposobie jej wdrażania (prawie wszystkie artykuły określające zobowiązania zostały opatrzone zapisem „w miarę możliwości i konieczności”), to muszą one brać pod uwagę kompetencje Konferencji Stron (COP), która sprawuje kontrolę nad realizacją i wdrażaniem postanowień tej umowy oraz podejmuje stosowne decyzje³⁷.

Ratyfikacja konwencji pociąga za sobą obowiązek wykonania wielu ogólnych i szczegółowych działań związanych z ochroną i zrównoważonym użytkowaniem zasobów biologicznych. W art. 8 i art. 9 zawarto zasady ochrony *in situ* i *ex situ* składników różnorodności biologicznej, w tym oczywiście zwierząt. Strony zostały zobligowane do ustanawiania i utrzymywania środków ułatwiających zarówno ich ochronę w naturalnych ekosystemach i siedliskach (ochronę *in situ*) oraz utrzymanie i restytucję zdolnych do życia populacji gatunków w naturalnym środowisku, jak i ochronę składników różnorodności biologicznej

³⁶ A. Kalinowska, *Artykuł 13. W poszukiwaniu społecznego wsparcia w zarządzaniu Konwencją o różnorodności biologicznej. Polska praktyka na tle doświadczeń światowych*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2008, s. 28.

³⁷ Z. Krzemiński, *Wdrażanie postanowień Konwencji o różnorodności biologicznej w Polsce*, w: *Różnorodność biologiczna. Pojęcia, oceny, zagadnienia ochrony i kształtowania*, red. R. Andrzejewski, R.J. Wiśniewski, Oficyna Wydawnicza Instytutu Ekologii PAN, Warszawa 1996, s. 158.

poza ich naturalnymi siedliskami (ochronę *ex situ*). Analizowana konwencja traktuje potrzebę ochrony *ex situ* jako uzupełnienie działań ochronnych *in situ*. Wobec roślin ochrona ta najczęściej jest podejmowana w ogrodach botanicznych³⁸ i arboretach, na plantacjach nasiennych, w przechowalniach nasion czy bankach genów. W odniesieniu do zwierząt jest ona prowadzona za pomocą ogrodów zoologicznych, hodowli zachowawczych oraz banków nasienia³⁹.

Jak zauważył już w 1996 r. J.M. Wójcik, każde przesiedlenie osobników z innej genetycznie populacji do małej, izolowanej populacji tego samego gatunku spowoduje zmianę składu genetycznego tej drugiej. Rezultaty takiego działania są trudne do przewidzenia, jeśli nie zna się struktury genetycznej populacji lokalnej i grupy wprowadzanych osobników, i mogą mieć negatywny wpływ na dobrostan zasilanej populacji⁴⁰.

Treść art. 8 UNCBD obejmuje bardzo szeroki zakres zagadnień związanych z ochroną różnorodności biologicznej *in situ*. W miarę rozwoju prac COP zaczęła się zajmować wieloma tymi problemami oddzielnie, jak również tworzyć programy i prace tematyczne. Główne kwestie, do których odnosi się art. 8, to:

- obszary chronione (ust. a–c),
- ochrona ekosystemów, siedlisk i żywotnych populacji (ust. d),
- strefy buforowe (ust. e),
- plany odbudowy ekosystemów i odbudowy gatunków (ust. f),
- bezpieczeństwo biologiczne (ust. g),
- gatunki obce (ust. h),
- tradycyjna wiedza, innowacje i praktyki (ust. j),
- łagodzenie zagrożeń (ust. l).

³⁸ Ogród Botaniczny Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, zajmujący powierzchnię 2,33 ha, jest zlokalizowany w centrum miasta, pomiędzy ul. Chodkiewicza, ul. Niemcewicza, pl. Weyssenhoffa i al. Powstańców Wielkopolskich. Ogród to miejsce szczególne dla mieszkańców Bydgoszczy i studentów, którzy chętnie korzystają z jego uroków. Pierwotnie został otwarty jako Szkolny Ogród Botaniczny w 1930 r. Po II wojnie światowej zwiększył swoją powierzchnię i zyskał na znaczeniu, stając się Miejskim Ogrodem Botanicznym. Dzięki intensywnemu rozwojowi działalności ogród włączono w 1951 r. do Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin. W 1977 r. Instytut przeniósł posiadane kolekcje do nowej lokalizacji, a tradycyjny bydgoski „botanik” został przekształcony w ogólnodostępny park miejski. Zbiory ogrodu liczą blisko 700 gatunków drzew i krzewów, rodzimych i obcych, odmian botanicznych (występujących w naturze) i ogrodowych (wyhodowanych odmian ozdobnych). Jego chlubą jest kolekcja historycznych odmian róż. Inne ciekawe okazy to: żółtnica pomarańczowa (*MacLura pomifera*), palecznik chiński (*Decaisnea insignis*), judaszowce (*Cercis sp.*), kielichowiec zachodni (*Calycanthus occidentalis*) czy grujecznik japoński (*Cercidiphyllum japonicum*). Zob. Ogród Botaniczny UKW [online], https://ogrod.ukw.edu.pl/jednostka/ogrod_botaniczny/lokalizacja [dostęp: 18.09.2023].

³⁹ *Konwencje i porozumienia przyrodnicze ratyfikowane przez Polskę*, red. A. Weigle et al., Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska, Warszawa 2002, s. 54.

⁴⁰ J.M. Wójcik, *Problemy ochrony in situ różnorodności biologicznej na poziomie genetycznym*, w: *Różnorodność biologiczna. Pojęcia, oceny...*, s. 16.

Artykuł 8 UNCBD stał się przedmiotem drobiazgowego badania COP m.in. na jej trzecim posiedzeniu, które odbyło się w Buenos Aires 4–15 listopada 1996 r. Strony podjęły wówczas decyzję III/9, dotyczącą przyspieszenia działań w sprawie ochrony różnorodności biologicznej. Zobowiązały się do zintensyfikowania zabiegów w tej dziedzinie, a także do monitorowania i wczesnego ostrzegania przed zagrożeniami. W szczególności miały podjąć działania służące rozwijaniu technologii i narzędzi badań nad różnorodnością biologiczną, ulepszaniu systemów monitorowania i wczesnego ostrzegania przed zagrożeniami oraz poprawianiu dostępu do informacji i wymiany wiedzy⁴¹. W myśl pkt 2 decyzji III/9 strony zobowiązały się też do uwzględnienia w swoich krajowych planach lub strategiach i środkach legislacyjnych zagadnień:

- ochrony różnorodności biologicznej zarówno *in situ*, jak i *ex situ*,
- włączania celów konwencji do odpowiednich polityk sektorowych dla osiągnięcia ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej,
- sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania zasobów genetycznych.

Ponadto decyzja III/9 wzywała strony do podjęcia działań zmierzających do przywrócenia siedlisk, w tym elementów różnorodności biologicznej (pkt 6). W omawianym dokumencie znalazło się (w pkt 9) również zalecenie, by w dalszym gromadzeniu i rozpowszechnianiu informacji na temat wdrażania art. 6 i art. 8 konwencji rozwinąć podejście tematyczne, które będzie obejmowało zwłaszcza następujące obszary robocze:

- metodologie oceny i łagodzenia zagrożeń dla różnorodności biologicznej,
- sposoby tłumienia lub łagodzenia niepożądanych lub negatywnych bodźców mających szkodliwy wpływ na różnorodność biologiczną,
- gatunki obce,
- obszary chronione.

Obszary chronione stanowią centralny element różnych tematycznych programów pracy przyjętych na kolejnych Konferencjach Stron⁴². Podczas czwartej COP, która odbyła się 4–15 maja 1998 r. w Bratysławie, zatwierdzono m.in. program prac w zakresie ochrony różnorodności biologicznej mórz i wybrzeży na morskich i przybrzeżnych obszarach chronionych⁴³. Ustalono także założenia programu prac nad ochroną różnorodności biologicznej ekosystemów wód śródlądowych i nad zrównoważonym użytkowaniem tych ekosystemów, ze

⁴¹ CBD COP 3, Decision III/9: *Implementation of articles 6 and 8 of the Convention*, Buenos Aires, 4–15.11.1996, UNEP/CBD/COP/3/38.

⁴² Secretariat of the Convention on Biological Diversity, *Handbook of the Convention on biological diversity: Including its Cartagena Protocol on biosafety*, 3rd ed., Montreal 2005, s. 123.

⁴³ CBD COP 4, Decision IV/5: *Conservation and sustainable use of marine and coastal biological diversity, including a programme of work*, Bratislava, 4–15.05.1998, UNEP/CBD/COP/4/27.

szczególным uwzględnieniem wykorzystania obszarów chronionych i strategii zarządzania nimi⁴⁴.

Wykorzystanie i ustanowienie dodatkowych obszarów chronionych zostało w trakcie następnej, piątej COP w Nairobi w 2000 r. określone jako jedno z działań niezbędnych dla realizacji programu ochrony różnorodności biologicznej w ekosystemach śródziemnomorskich, suchych, półpustynnych, na łąkach i sawannach⁴⁵. Z kolei rozszerzony program prac nad ochroną różnorodności biologicznej lasów, przyjęty podczas szóstej COP w Hadze w 2002 r., uwzględnił liczne działania związane z obszarami chronionymi, ponadto wezwano w nim państwa do podjęcia intensywniejszych prac nad zwiększeniem ich roli i efektywności⁴⁶. W *Globalnej strategii ochrony roślin*, stanowiącej załącznik do decyzji VI/9, Konferencja Stron przyjęła cele, zgodnie z którymi do 2010 r.:

- co najmniej 10% każdego ze światowych regionów o istotnej wartości ekologicznej powinno być skutecznie chronione (co oznaczało wzrost reprezentacji regionów o istotnej wartości ekologicznej w ramach obszarów chronionych),
- ochrona 50% obszarów najważniejszych dla różnorodności roślin powinna zostać zapewniona poprzez skuteczne środki ochronne, w tym obszary chronione⁴⁷.

Aby ułatwić wdrożenie art. 8 i związanych z nim postanowień konwencji, czwarta COP uznała obszary chronione za jeden z trzech głównych tematów swojej siódmej sesji⁴⁸. Powołano również grupę ekspertów technicznych *ad hoc* (Ad Hoc Technical Expert Group, AHTEG) ds. obszarów chronionych, której powierzono przegląd metod i podejść do planowania obszarów chronionych i zarządzania nimi, w tym możliwości odpowiednich polityk, strategii i praktyk zgodnych z celami konwencji⁴⁹. Grupa AHTEG, obradująca 10–14 czerwca 2003 r. w Tjarno w Szwecji, sformułowała elementy programu prac nad obszarami chronionymi, które były dalej dyskutowane na V Światowym Kongresie

⁴⁴ CBD COP 4, Decision IV/4: *Status and trends of the biological diversity of inland water ecosystems and options for conservation and sustainable use*, Bratislava, 4–15.05.1998, UNEP/CBD/COP/4/27.

⁴⁵ CBD COP 5, Decision V/23: *Consideration of options for conservation and sustainable use of biological diversity in dryland, Mediterranean, arid, semi-arid, grassland and savannah ecosystems*, Nairobi, 15–16.05.2000, UNEP/CBD/COP/5/23.

⁴⁶ CBD COP 6, Decision VI/22: *Forest biological diversity*, The Hague, 7–19.04.2002, UNEP/CBD/COP/6/20.

⁴⁷ CBD COP 6, Decision VI/9: *Global strategy for plant conservation*, The Hague, 7–19.04.2002, UNEP/CBD/COP/6/20.

⁴⁸ CBD COP 4, Decision IV/16: *Institutional matters and the programme of work*, Bratislava, 4–15.05.1998, UNEP/CBD/COP/4/27.

⁴⁹ Secretariat of the Convention on Biological Diversity, *Handbook of the Convention on biological diversity...*, s. 124.

Parków, zorganizowanym w Durbanie (RPA) 8–17 września 2003 r. Po przeglądzie dokonanym na kongresie elementy owego programu zostały rozpatrzone na dziewiątym spotkaniu SBSTTA w listopadzie 2003 r. w Montrealu⁵⁰. Tenże Organ Pomocniczy przekazał swoją rekomendację do rozpatrzenia na siódmym posiedzeniu Konferencji Stron, na którym przyjęto program prac nad obszarami chronionymi⁵¹, a także utworzono otwartą grupę roboczą *ad hoc* ds. obszarów chronionych w celu wspierania i przeglądu jego realizacji. Sekretarz Wykonawczy został poproszony o zwołanie co najmniej jednego spotkania grupy przed ósmą COP⁵².

Już podczas pierwszej Konferencji Stron postanowiono zająć się modelami i mechanizmami powiązań między ochroną *in situ* i *ex situ*⁵³. Do tej pory COP nie rozpatrzyła konkretnie art. 9 UNCBD, dotyczącego ochrony *ex situ*. W trakcie procedowania innych punktów porządków obrad pojawiły się jednak pewne istotne kwestie⁵⁴. W decyzji III/10 Konferencja Stron zaleciła zbadanie sposobów udostępniania informacji taksonomicznych przechowywanych w zbiorach na całym świecie, w szczególności w krajach pochodzenia gatunków⁵⁵, a na następnych spotkaniach przyjęła dwie decyzje w sprawie taksonomii, które obejmują zagadnienia mające znaczenie dla kolekcji *ex situ*⁵⁶.

W trakcie obrad piątej COP zainicjowano działania polegające na gromadzeniu informacji na temat kolekcji *ex situ* uzyskanych jeszcze przed wejściem w życie konwencji, którymi nie zajmowała się w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych Komisja ds. Zasobów Genetycznych dla Wyżywienia i Rolnictwa. W decyzji V/26 Konferencja Stron zachęciła państwa, rządy i inne organizacje, aby zapewniły tworzenie możliwości podejmowania działań ochronnych oraz rozwój i transfer technologii pozwalających utrzymywać i wykorzystywać kolekcje *ex situ*⁵⁷. W odpowiedzi na decyzję V/26 przygotowano Międzynarodowy

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ CBD COP 7, Decision VII/28: *Protected areas (articles 8 (A) to (E))*, Kuala Lumpur, 9–20.02.2004, UNEP/CBD/COP/DEC/VII/28.

⁵² Ibidem, pkt 25–26.

⁵³ CBD COP 1, Decision I/9: *Medium-term programme of work of the Conference of the Parties*, Nassau, 28.11–9.12.1994, UNEP/CBD/COP/DEC/I/9.

⁵⁴ Secretariat of the Convention on Biological Diversity, *Handbook of the Convention on biological diversity...*, s. 155.

⁵⁵ CBD COP 3, Decision III/10: *Identification, monitoring and assessment*, Buenos Aires, 4–15.11.1996, UNEP/CBD/COP/3/38, pkt 8.

⁵⁶ CBD COP 4, Decision IV/4: *Status and trends of the biological diversity of inland water ecosystems and options for conservation and sustainable use*, Bratislava, 4–15.05.1998, UNEP/CBD/COP/4/27; CBD COP 5, Decision V/9: *Global taxonomy initiative: Implementation and further advance of the suggestions for action*, Nairobi, 15–26.05.2000, UNEP/CBD/COP/5/23.

⁵⁷ CBD COP 5, Decision V/26: *Access to genetic resources*, Nairobi, 15–26.05.2000, UNEP/CBD/COP/5/23, pkt C.4. Decyzją V/26 w sprawie kolekcji *ex situ* uzyskanych przed wejściem w życie konwencji, którymi nie zajmowała się Komisja ds. Zasobów Genetycznych dla Wyżywienia i Rolnictwa, piąta COP postanowiła kontynuować zbieranie informacji o kolekcjach

narodowy Przegląd Kolekcji Roślin *Ex Situ* Światowych Ogrodów Botanicznych. Było to wspólne przedsięwzięcie Międzynarodowej Organizacji Ogrodów Botanicznych (Botanic Gardens Conservation International)⁵⁸, rządu Wielkiej Brytanii i Sekretariatu UNCBD. COP z zadowoleniem przyjęła również uwagi przekazane przez Grupę Roboczą Ekspertów DIVERSITAS⁵⁹ – zawierały one zalecenia dotyczące badań naukowych, które należy podjąć, aby skutecznie wdrożyć m.in. art. 9 konwencji, i których wyniki należy przekazać SBSTTA do dalszego badania i wykorzystania⁶⁰.

Odpowiadając na apel organizacji gromadzących zbiory *ex situ* i na apel XVI Międzynarodowego Kongresu Botanicznego o opracowanie globalnej strategii ochrony roślin, na szóstej COP postanowiono rozpatrzyć możliwość jej przyjęcia. Aby przygotować się do tej sprawy, COP zwróciła się do SBSTTA o rozważenie sporządzenia takiej strategii⁶¹. Na swoim siódmym spotkaniu, opierając się na propozycji powstałej we współpracy z Grupą Gran Canaria, SBSTTA zarekomendowała *Globalną strategię ochrony roślin* (Global Strategy for Plant Conservation), zatwierdzoną następnie przez szóstą COP⁶².

Podczas dziesiątej Konferencji Stron, która odbyła się w 2010 r. w Nagoi, przyjęto zmieniony i zaktualizowany *Strategiczny plan na rzecz różnorodności biologicznej na lata 2011–2020*, obejmujący dwadzieścia celów. Plan ten

ex situ zainicjowane decyzją IV/8. Zob. CBD COP 4, Decision IV/8: *Access and benefit-sharing*, Bratislava, 4–15.05.1998, UNEP/CBD/COP/4/27.

⁵⁸ Botanic Gardens Conservation International to członkowska organizacja charytatywna zajmująca się ochroną roślin, z siedzibą w Kew w hrabstwie Surrey w Anglii. Współpracuje z 800 ogrodami botanicznymi w 118 krajach, a ich wspólne działania tworzą największą na świecie sieć ochrony roślin.

⁵⁹ DIVERSITAS, pod auspicjami Międzynarodowej Rady Nauki (International Council for Science, ICSU) i UNESCO, dostarcza wiedzy naukowej związanej z bioróżnorodnością, aby promować ochronę i zrównoważone użytkowanie bioróżnorodności. Badanie interakcji między zmianami klimatu a bioróżnorodnością stanowi priorytet we wszystkich projektach DIVERSITAS, poczynwszy od badania szybkiej ewolucji gatunków w obliczu owych zmian, po poprawę reprezentacji bioróżnorodności w modelach systemów ziemskich, które są wykorzystywane do prognozowania przyszłego klimatu. DIVERSITAS wraz z wieloma różnymi partnerami podjęła liczne inicjatywy, takie jak obserwacje, eksperymenty i tworzenie modeli, służące wykrywaniu, zrozumieniu i modelowaniu wpływu zmian klimatu na bioróżnorodność oraz reakcji zwrotnych zmian bioróżnorodności na klimat i globalne cykle biogeochemiczne. Zob. DIVERSITAS, The UNFCCC Secretariat [online], <https://unfccc.int/resource/docs/2011/smsn/ngo/297.pdf> [dostęp: 31.05.2023].

⁶⁰ CBD COP 4, Decision IV/1: *Report and recommendations of the third meeting of the Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice, and instructions by the Conference of the Parties to the Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice*, Bratislava, 4–15.05.1998, UNEP/CBD/COP/4/27, pkt A.5–A.6.

⁶¹ Secretariat of the Convention on Biological Diversity, *Handbook of the Convention on biological diversity...*, s. 156.

⁶² CBD COP 6, Decision VI/9: *Global strategy for plant conservation*, The Hague, 7–19.04.2002, UNEP/CBD/COP/6/20, pkt 8.

wyznacza nadrzędne ramy w kwestii różnorodności biologicznej dla stron konwencji oraz wszystkich innych podmiotów zaangażowanych w zarządzanie tym obszarem. Prawie każdy cel Aichi w zakresie różnorodności biologicznej (nazwa nawiązuje do prefektury, w której znajduje się miasto Nagoja) jest równie istotny dla miast i władz regionalnych, jak dla rządów krajowych⁶³. Cele Aichi zostały skategoryzowane według pięciu celów strategicznych:

- cel strategiczny A: zajęcie się podstawowymi przyczynami utraty różnorodności biologicznej poprzez włączenie bioróżnorodności do głównego nurtu działań rządów i aktywności społeczeństw;
- cel strategiczny B: zmniejszenie bezpośredniej presji na różnorodność biologiczną oraz promowanie zrównoważonego użytkowania;
- cel strategiczny C: poprawa stanu różnorodności biologicznej w wyniku ochrony ekosystemów, gatunków i różnorodności genetycznej;
- cel strategiczny D: zwiększenie powszechnych korzyści z różnorodności biologicznej i usług ekosystemowych;
- cel strategiczny E: poprawa wdrażania postanowień konwencji dzięki partycypacyjnemu planowaniu, zarządzaniu wiedzą i budowaniu potencjału⁶⁴.

Podczas piętnastej sesji Konferencji Stron w grudniu 2022 r., której przewodniczyły Chiny, a której gospodarzem była Kanada, przyjęto *Globalne ramy różnorodności biologicznej*, zwane również porozumieniem Kunming–Montreal. Dokument ten wyznaczył 23 cele zorientowane na działania globalne, które należy pilnie podjąć do 2030 r. Powinno się je wprowadzać spójnie i w harmonii z Konwencją o różnorodności biologicznej i jej protokołami oraz innymi stosownymi zobowiązaniami międzynarodowymi, biorąc pod uwagę krajowe okoliczności, priorytety i warunki społeczno-ekonomiczne⁶⁵. W porozumieniu założono m.in. powstrzymanie procesu wymierania gatunków zagrożonych powodowanego działalnością człowieka i dziesięciokrotne zmniejszenie tempa wymierania wszystkich gatunków do 2050 r. Wskazano też konieczność zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej i zarządzania nią, tak by można było zagwarantować, że wkład przyrody w życie ludzi będzie doceniany, utrzymywany i wzmacniany. Ponadto dostrzeżono potrzebę dopilnowania sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z użytkowania zasobów genetycznych i informacji o ich sekwencji cyfrowej. Jednym z celów zawartych w porozumieniu Kunming–Montreal jest również zapewnienie, aby odpowiednie środki jego wdrażania stały się dostępne dla wszystkich stron konwencji,

⁶³ *Strategic plan for biodiversity 2011–2020*, Convention on biological diversity [online], <https://www.cbd.int/subnational/aichi-biodiversity-targets> [dostęp: 17.09.2024].

⁶⁴ CBD COP 10, Decision X/2: *Strategic plan for biodiversity 2011–2020*, UNEP/CBD/COP/10/27/Add.1, Nagoya, 19.12.2010, Convention on biological diversity [online], <https://www.cbd.int/doc/meetings/cop/cop-10/official/cop-10-27-add1-en.pdf> [dostęp: 18.09.2024].

⁶⁵ *Global biodiversity framework*, Convention on biological diversity [online], <https://www.cbd.int/gbf/targets> [dostęp: 17.09.2024].

w szczególności dla krajów najsłabiej rozwiniętych i dla małych, rozwijających się państw wyspiarskich⁶⁶.

5. Bioróżnorodność a zmiany klimatyczne

Nie bez powodu Konwencję o różnorodności biologicznej z 5 czerwca 1992 r. oraz Ramową konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu z 9 maja 1992 r. uznaje się za „siostrzane” akty prawa międzynarodowego. Zmiany klimatu postępują w takim tempie, które nie pozostawia gatunkom i siedliskom przyrodniczym czasu wystarczającego do adaptacji. Antropogeniczny charakter owych procesów został po wielokroć potwierdzony w raportach Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC)⁶⁷ i istnieje w tej kwestii silny konsensus środowisk naukowych. Zdecydowana większość (97–98%) naukowców badających zmiany klimatu zgadza się co do tego, że odpowiedzialny za nie jest człowiek⁶⁸.

Jak stwierdzili autorzy raportu Millennium Ecosystem Assessment, zmiany klimatu stały się jednym z bardziej znaczących czynników, które wpływają na utratę różnorodności biologicznej w obecnym stuleciu. Degradacja ekosystemów stanowi istotną przeszkodę w osiągnięciu tzw. milenijnych celów rozwoju uzgodnionych przez społeczność międzynarodową we wrześniu 2000 r.⁶⁹ Nie ma prostej drogi ich osiągnięcia ani rozwiązania towarzyszących im problemów, ponieważ problemy te wynikają z interakcji wielu rozpoznanych wyzwań, m.in. zmian klimatycznych, utraty różnorodności biologicznej i degradacji gruntów, z których każde samo w sobie jest złożone. Wcześniejsze działania ukierunkowane na spowolnienie lub odwrócenie degradacji ekosystemów przyniosły znaczne korzyści, lecz ulepszenia generalnie nie nadążają za rosnącymi wymaganiami⁷⁰.

⁶⁶ CBD COP 15, Decision XV/4: *Kunming–Montreal global biodiversity framework*, CBD/COP/DEC/15/4, Montreal, 19.12.2022, <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-15/cop-15-dec-04-en.pdf> [dostęp: 18.09.2024].

⁶⁷ IPCC, *AR6 Synthesis report: Climate change 2023*, Intergovernmental Panel on Climate Change [online], <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-cycle/> [dostęp: 19.09.2024].

⁶⁸ M. Popkiewicz, A. Kardaś, S. Malinowski, *Nauka o klimacie*, Wydawnictwo Nieoczywiste, Sonia Draga, Warszawa–Katowice 2018, s. 320–321.

⁶⁹ *End poverty: Millennium Development Goals and beyond 2015*, United Nations [online], <https://www.un.org/millenniumgoals/> [dostęp: 4.11.2024].

⁷⁰ Millennium Ecosystem Assessment, *Ecosystems and human well-being: Synthesis*, Island Press, Washington 2005, s. 2, <https://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf> [dostęp: 30.10.2024].

Wpływ zmian klimatycznych na różnorodność biologiczną nie dotyczy przecież tylko poszczególnych gatunków, ale stanowi poważny problem dla całych ekosystemów. Owe zmiany wiążą się ze zwiększoną presją niekorzystnych czynników, co może skutkować naruszeniem dotychczasowych zależności pomiędzy gatunkami, a w konsekwencji destabilizować ekosystemy. Dowiedziono jednak, że różne gatunki reagują na zmiany klimatu w różny sposób i w różnym tempie. Oznacza to, iż trudno określić, jak będą się przeobrażały poszczególne siedliska oraz interakcje między gatunkami⁷¹.

System klimatyczny, jakość powietrza, wód i gleby tworzą fundament pod zachowanie różnorodności biologicznej. Niestety, już w latach 70. XX w. dostrzegano, że zanieczyszczenia powietrza (zarówno w niższych, jak i w wyższych partiach atmosfery) ze względu na globalny zasięg negatywnie wpływają na klimat. Wykazano też, że u innych ssaków objawy ich szkodliwego działania są podobne do tych, które obserwowano u człowieka⁷².

Z jednej strony zmiany klimatyczne niosą za sobą liczne zagrożenia dla różnorodności biologicznej. Z drugiej zaś strony właśnie jej ochrona stanowi przeciwwagę dla postępujących zmian klimatu. Zmiany te przeobrażają ekosystemy morskie, lądowe i słodkowodne na całym świecie. Powodują utratę lokalnych gatunków, zwiększają częstotliwość występowania chorób i masową śmiertelność roślin i zwierząt, co doprowadziło już do pierwszych wymierań wywołanych przez ten czynnik⁷³.

Na lądzie wzrost temperatury zmusił zwierzęta i rośliny do przeniesienia się na większe wysokości lub w wyższe szerokości geograficzne. Wiele gatunków przemieszcza się w kierunku biegunów Ziemi, co ma daleko idące konsekwencje dla ekosystemów. Ponieważ klimat zmienia się w już obciążonych ekosystemach, niewątpliwie wpłynie to na gatunki, ale nie wiadomo, w jakim stopniu ani które będą najbardziej wrażliwe. Zapis kopalny sugeruje, że przeważająca

⁷¹ Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, *Ocena wpływu zmian klimatu na różnorodność biologiczną oraz wynikające z niej wytyczne dla działań administracji ochrony przyrody do roku 2030*, Warszawa 2012, s. 4, <https://www.gov.pl/web/gdos/zmiany-klimatyczne-a-bioroznorodnosc> [dostęp: 30.10.2024].

⁷² M. Świeboda, *Air pollution control*, w: *Protection of man's natural environment: A collective work*, oprac. W. Szafer, Polish Scientific Publishers, Warszawa 1973, s. 449–450.

⁷³ Według raportu Międzyrządowej Platformy Naukowo-Politycznej ds. Różnorodności Biologicznej i Usług Ekosystemowych (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, IPBES) z 2019 r. działania człowieka doprowadziły już od 1500 r. do wyginięcia co najmniej 680 gatunków kręgowców, w tym żółwia olbrzymiego Pinta na Galapagos w 2012 r., podczas gdy udane działania ochronne zapobiegły wyginięciu co najmniej 26 gatunków ptaków i 6 gatunków zwierząt kopytnych, w tym oryksa arabskiego i konia Przewalskiego. Zob. IPBES, *Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*, eds. S. Díaz et al., IPBES Secretariat, Bonn 2019, IPBES/7/10/Add.1, s. 14, <https://doi.org/10.5281/zenodo.3553579>.

część gatunków przetrwała zmiany klimatu w przeszłości, natomiast prognozy przyszłych skutków przewidują wymieranie na dużą skalę⁷⁴.

Nie można jednak nie wspomnieć, że kiedy działalność gospodarcza człowieka powoduje powstawanie gazów cieplarnianych, około połowy emisji pozostaje w atmosferze, podczas gdy druga połowa jest pochłaniana przez lądy i oceany. Ekosystemy te – i zawarta w nich różnorodność biologiczna – są naturalnymi pochłaniaczami dwutlenku węgla, czyli dostarczają tzw. rozwiązań opartych na przyrodzie w celu przeciwdziałania zmianom klimatycznym⁷⁵.

Ochrona i odtwarzanie naturalnych przestrzeni, zarówno na lądzie, jak i w wodzie, ma zasadnicze znaczenie dla ograniczenia emisji CO₂ i przystosowania się do już zmieniającego się klimatu. Mniej więcej jedną trzecią tych redukcji emisji gazów cieplarnianych, które uznano za niezbędne w następnej dekadzie, można osiągnąć dzięki ochronie różnorodności biologicznej i poprawie zdolności przyrody do pochłaniania emisji.

Jeśli chodzi o zagregowane negatywne skutki zmian klimatu, to występuje ryzyko ich nierównomiernego rozkładu między grupami społecznymi i między regionami. Niebezpieczeństwo jest na ogół większe w przypadku osób i społeczności znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, bez względu na ich położenie geograficzne. Zmiany te będą miały również wpływ na bioróżnorodność Ziemi, a w rezultacie także na gospodarkę światową z powodu znacznego zmniejszenia się różnorodności biologicznej wraz z towarzyszącą mu utratą dóbr i usług ekosystemowych⁷⁶.

6. Zakończenie

Konwencja o różnorodności biologicznej z 5 czerwca 1992 r. istotnie zmieniła podejście do ochrony przyrody, gdyż objęła ochroną niemal wszystkie gatunki flory i fauny żyjące na Ziemi. Dzięki tej umowie rozszerzono pojęcie bioróżnorodności, które współcześnie odnosi się już nie tylko do zróżnicowania gatunkowego, lecz także do zróżnicowania genetycznego i krajobrazowego. Przeprowadzona w niniejszym artykule analiza podstaw prawnych ochrony różnorodności

⁷⁴ C. Moritz, R. Agudo, *The future of species under climate change: Resilience or decline?*, „Science” 2013, vol. 341, issue 6145, s. 504, <https://doi.org/10.1126/science.1237190>.

⁷⁵ *Biodiversity – our strongest natural defense against climate change*, United Nations [online], <https://www.un.org/en/climatechange/science/climate-issues/biodiversity> [dostęp: 19.09.2024].

⁷⁶ P. Osóbka, *Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu z dnia 9 maja 1992 r. Komentarz*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2024, s. 149–150.

biologicznej dowiodła, że wspomniana konwencja odgrywa w tym zakresie fundamentalną rolę. Co oczywiste, działania tego rodzaju będą efektywniejsze, gdy będzie realizowało się je kompleksowo, szczególnie w warunkach postępujących zmian klimatycznych i ich negatywnych konsekwencji, również dla różnorodności biologicznej.

Skuteczność prawnej ochrony różnorodności biologicznej jest coraz większa. Kluczowe znaczenie mają tutaj art. 8 i art. 9 konwencji, które dostarczyły instrumentów prawnomiędzynarodowych umożliwiających ochronę *in situ* oraz *ex situ* składników różnorodności biologicznej. Warto w tym miejscu podkreślić aktywność Konferencji Stron (COP), która regularnie rozwija system prawnej ochrony różnorodności biologicznej, na wzór reżimu prawnego Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu z 9 maja 1992 r.

Z przeprowadzonych badań wynika wniosek, że obecne regulacje i aktywność w zakresie ochrony *in situ* i *ex situ* składników różnorodności biologicznej są właściwe, choć nie można zaprzeczyć, że są też zróżnicowane stosownie do poziomu rozwoju gospodarczego poszczególnych państw oraz do posiadanych przez nie zasobów ekonomicznych, technologicznych, naukowych i ludzkich.

Pewnych trudności przysparza podejmowanie ochrony *in situ* i *ex situ* składników różnorodności biologicznej w warunkach zmian klimatycznych. Postępują one w bardzo szybkim tempie, które nie pozostawia ani gatunkom, ani ich siedliskom czasu wystarczającego do adaptacji. Antropogeniczny charakter zmian klimatycznych jest już niepodważalny. Tragiczne wydarzenia związane z nadejściem niżu genuńskiego, który we wrześniu 2024 r. spowodował olbrzymie powodzie m.in. w Polsce, Czechach, na Słowacji i w Austrii, są tego najlepszym dowodem. W zasadzie nie ma już miejsc na Ziemi, gdzie nie występują czynniki antropogeniczne. Systemy naturalne podlegają procesom przyrodniczym, na które człowiek wpływa bezpośrednio lub pośrednio.

Konwencja o różnorodności biologicznej uściśliła pojęcie zjawiska zasługującego na ochronę i nałożyła na państwa strony obowiązek ochrony złożoności przyrody w różnych jej przejawach – struktur ekologicznych, procesów gwarantujących ich prawidłowe funkcjonowanie, ekosystemów dojrzałych i znajdujących się w różnych stadiach sukcesyjnych. Ochrony wymagają także różnorodność kulturowa i tradycyjne sposoby gospodarowania, z którymi nierozdzielnie wiążą się zagrożone wartości przyrodnicze⁷⁷.

Na koniec warto postawić pytanie, które może stać się przyczynkiem do dalszych badań: w jaki sposób Polska realizuje założenia Konwencji o różnorodności biologicznej z 5 czerwca 1992 r.? Rzeczpospolita Polska ratyfikowała tę umowę 13 grudnia 1995 r. W myśl art. 6 konwencji nasz kraj, tak jak inne

⁷⁷ Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji, *Konwencja o różnorodności biologicznej i jej praktyczne znaczenie*, Opracowania tematyczne OT-652, Kancelaria Senatu, Warszawa 2017, s. 33, https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/149/plik/ot_652_do_internetu.pdf [dostęp 30.10.2024].

strony, winien był sporządzić program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań zgodnie ze swoimi szczególnymi warunkami i możliwościami. Wypełnieniem tego zobowiązania jest *Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z Planem działań na lata 2015–2020*⁷⁸, który zastąpił analogiczne dokumenty na lata 2007–2013 oraz 2003–2006. W 2024 r. rozpoczęły się prace nad uaktualnieniem celów programu⁷⁹.

Zasadniczym wyzwaniem dla jego twórców było przyczynienie się do osiągnięcia celu I *Unijnej strategii ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r.*⁸⁰, tj. powstrzymanie pogarszania się stanu wszystkich gatunków i siedlisk objętych prawodawstwem Unii Europejskiej w dziedzinie ochrony przyrody oraz osiągnięcie znaczącej i wymiernej poprawy ich stanu. Celem ogólnym programu uczyniono poprawę stanu różnorodności biologicznej i pełniejsze powiązanie jej ochrony z rozwojem społecznym i gospodarczym kraju. Niestety, ze względu na ograniczoną dostępność środków finansowych ochronie podlegają głównie elementy różnorodności biologicznej o priorytetowym znaczeniu dla jej przetrwania.

Jako państwo członkowskie Unii Europejskiej Polska jest zobowiązana do implementacji i stosowania przepisów prawa unijnego także w omawianym zakresie. Dobrym przykładem zaangażowania UE w ochronę różnorodności biologicznej jest przyjęcie dwóch dyrektyw znanych jako dyrektywy siedliskowa i ptasia. Obie tworzą dość szczegółowe ramy prawne służące zachowaniu i ochronie zasobów przyrodniczych – również w Polsce. Nasz kraj aktywnie uczestniczy w pracach, które toczą się w ramach Konwencji o różnorodności biologicznej, biorąc udział m.in. w spotkaniach COP, a obecnie też w międzysesyjnych posiedzeniach międzynarodowej grupy roboczej.

⁷⁸ *Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z Planem działań na lata 2015–2020*, załącznik do uchwały nr 213 Rady Ministrów z dnia 6 listopada 2015 r. (M.P. z 2015 r. poz. 1207).

⁷⁹ *Opinia Państwowej Rady Ochrony Przyrody w sprawie uaktualnienia celów Programu ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej*, PROP/2024-09, 14.06.2024, Państwowa Rada Ochrony Przyrody [online], https://prop.gov.pl/wp-content/uploads/2024/06/Opinia-PROP-24-09_Aktualizacja-Strategii-Bioroznorodnosci.pdf [dostęp: 19.09.2024].

⁸⁰ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Nasze ubezpieczenie na życie i nasz kapitał naturalny – unijna strategia ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r.*, 3.05.2011, COM(2011) 244 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A52011DC0244>.

Literatura

- Badeni S.H., *O łowiectwie polskiem w czasach piastowskich (wiek X, XI, XII, XIII, XIV)*, Drukarnia Wł. Łozińskiego, Lwów 1896.
- Bisby F.A., *Characterization of biodiversity*, w: *Global biodiversity assessment*, eds. V.H. Heywood, R.T. Watson, Cambridge University Press, Cambridge 1995, s. 21–106.
- Bowman M., Davies P., Redgwell C., *The African convention on the conservation of nature and natural resources*, w: eidem, *Lyster's international wildlife law*, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s. 262–296, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511975301.011>.
- Chapin III F.S. et al., *The future of biodiversity in a changing world*, w: *Global biodiversity in a changing environment: Scenarios for the 21st century*, eds. F.S. Chapin III et al., Springer, New York 2001, s. 1–4, https://doi.org/10.1007/978-1-4613-0157-8_1.
- Codex Diplomaticus Maioris Poloniae*, t. 3, Biblioteka Kórnicka, Poznań 1879.
- Ejmond J., *Wielkie łowy królów polskich*, Rój, Warszawa 1927.
- An introduction to the African convention on the conservation of nature and natural resources*, IUCN, Gland–Cambridge 2004.
- Kalinowska A., *Artykuł 13. W poszukiwaniu społecznego wsparcia w zarządzaniu Konwencją o różnorodności biologicznej. Polska praktyka na tle doświadczeń światowych*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2008.
- Kalinowska A., *Dla trwałości życia – różnorodność biologiczna a dobrostan ludzkości*, w: *Różnorodność biologiczna w wielu odśłonach. Wybrane zagadnienia z ekologii i ochrony środowiska*, red. A. Kalinowska, Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym, Warszawa 2011, s. 11–19.
- Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego obejmujący bulle papieżów, przywileje królów polskich i książąt mazowieckich, tudzież nadania tak korporacyj jako i osób prywatnych*, przedm. J.T. Lubomirski, Drukarnia Gazety Polskiej, Warszawa 1863.
- Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt*, red. S. Wajda, J. Żurek, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa [1996].
- Konwencje i porozumienia przyrodnicze ratyfikowane przez Polskę*, red. A. Weigle et al., Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska, Warszawa 2002.
- Krzemiński Z., *Wdrażanie postanowień Konwencji o różnorodności biologicznej w Polsce*, w: *Różnorodność biologiczna. Pojęcia, oceny, zagadnienia ochrony i kształtowania*, red. R. Andrzejewski, R.J. Wiśniewski, Oficyna Wydawnicza Instytutu Ekologii PAN, Warszawa 1996, s. 157–161.
- Mańkowski T., *Prawo łowieckie w Polsce w wiekach średnich*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1904.
- Marchlewski J., *Zwierzęta ginące i ich ochrona. Ssaki i ptaki*, Książnica, Lwów–Warszawa 1938.
- Międzynarodowe prawo środowiska*, wybór i wpraw. M.M. Kenig-Witkowska, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- Moritz C., Agudo R., *The future of species under climate change: Resilience or decline?*, „Science” 2013, vol. 341, issue 6145, s. 504–508, <https://doi.org/10.1126/science.1237190>.
- Od Helsinek do Madrytu. Dokumenty KBWE*, red. i wpraw. A.D. Rotfeld, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa 1983.
- Osóbka P., *Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu z dnia 9 maja 1992 r. Komentarz*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2024.
- Popkiewicz M., Kardaś A., Malinowski S., *Nauka o klimacie*, Wydawnictwo Nieoczywiste, Sonia Draga, Warszawa–Katowice 2018.

- Rostafiński J., *Teoria różnorodności istot żywych (streszczenie)*, Akademia Umiejętności, Kraków 1905.
- Secretariat of the Convention on Biological Diversity, *Handbook of the Convention on biological diversity: Including its Cartagena Protocol on biosafety*, 3rd ed., Montreal 2005.
- Szczęsny T., *Międzynarodowe problemy ochrony przyrodniczego środowiska człowieka*, w: *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka*, red. W. Michajłow et al., wyd. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976, s. 107–114.
- Świeboda M., *Air pollution control*, w: *Protection of man's natural environment: A collective work*, oprac. W. Szafer, Polish Scientific Publishers, Warszawa 1973, s. 437–454.
- Wilson E.O., *The diversity of life*, Harvard University Press, Cambridge 2010.
- Wilson E.O., *Pół Ziemi. Walka naszej planety o życie*, tłum. B. Baran, Aletheia, Warszawa 2017.
- Wolfke K., *Międzynarodowe prawo środowiska (tworzenie i egzekwowanie)*, Ossolineum, Wrocław 1979.
- Wójcik J.M., *Problemy ochrony in situ różnorodności biologicznej na poziomie genetycznym*, w: *Różnorodność biologiczna. Pojęcia, oceny, zagadnienia ochrony i kształtowania*, red. R. Andrzejewski, R.J. Wiśniewski, Oficyna Wydawnicza Instytutu Ekologii PAN, Warszawa 1996, s. 9–20.

Źródła internetowe:

- Biodiversity – our strongest natural defense against climate change*, United Nations [online], <https://www.un.org/en/climatechange/science/climate-issues/biodiversity> [dostęp: 19.09.2024].
- Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji, *Konwencja o różnorodności biologicznej i jej praktyczne znaczenie*, Opracowania tematyczne OT-652, Kancelaria Senatu, Warszawa 2017, https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/149/plik/ot_652_do_internetu.pdf [dostęp: 30.10.2024].
- DIVERSITAS, The UNFCCC Secretariat [online], <https://unfccc.int/resource/docs/2011/smsn/ngo/297.pdf> [dostęp: 31.05.2023].
- End poverty: Millennium Development Goals and beyond 2015*, United Nations [online], <https://www.un.org/millenniumgoals/> [dostęp: 4.11.2024].
- Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, *Ocena wpływu zmian klimatu na różnorodność biologiczną oraz wynikające z niej wytyczne dla działań administracji ochrony przyrody do roku 2030*, Warszawa 2012, <https://www.gov.pl/web/gdos/zmiany-klimatyczne-a-bioroznorodnosc> [dostęp: 30.10.2024].
- Global biodiversity framework*, Convention on biological diversity [online], <https://www.cbd.int/gbf/targets> [dostęp: 17.09.2024].
- IPBES, *Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*, eds. S. Díaz et al., IPBES Secretariat, Bonn 2019, IPBES/7/10/Add.1, <https://doi.org/10.5281/zenodo.3553579>.
- IPCC, *AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023*, Intergovernmental Panel on Climate Change [online], <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-cycle/> [dostęp: 13.06.2023].
- Millennium Ecosystem Assessment, *Ecosystems and human well-being: Synthesis*, Island Press, Washington 2005, <https://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf> [dostęp: 30.10.2024].
- Ogród Botaniczny UKW [online], https://ogrod.ukw.edu.pl/jednostka/ogrod_botaniczny/lokalizacja [dostęp: 18.09.2023].
- Opinia Państwowej Rady Ochrony Przyrody w sprawie uaktualnienia celów Programu ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej*, PROP/2024-09, 14.06.2024,

Państwowa Rada Ochrony Przyrody [online], https://prop.gov.pl/wp-content/uploads/2024/06/Opinia-PROP-24-09_Aktualizacja-Strategii-Bioroznorodnosci.pdf [dostęp: 19.09.2024].
Strategic plan for biodiversity 2011–2020, Convention on biological diversity [online], <https://www.cbd.int/subnational/aichi-biodiversity-targets> [dostęp: 17.09.2024].

Przemysław Osóbka

Ochrona *in situ* i *ex situ* składników różnorodności biologicznej w warunkach zmian klimatycznych na podstawie przepisów Konwencji o różnorodności biologicznej z 5 czerwca 1992 r.

Streszczenie

Artykuł jest poświęcony ochronie *in situ* oraz *ex situ* składników różnorodności biologicznej w warunkach zmian klimatycznych w świetle przepisów Konwencji o różnorodności biologicznej z 5 czerwca 1992 r. W tekście przedstawiono podstawy prawne ochrony różnorodności biologicznej oraz scharakteryzowano cel, strukturę i sposób funkcjonowania konwencji. Poruszono również problem znaczenia obszarów chronionych w ramach ochrony *in situ* i *ex situ* składników różnorodności biologicznej zgodnie z art. 8 i art. 9 analizowanej umowy międzynarodowej. Ponadto artykuł traktuje o relacjach między różnorodnością biologiczną a zmianami klimatu.

Słowa kluczowe: bioróżnorodność, zmiany klimatyczne, ochrona środowiska, prawo międzynarodowe, konwencja o różnorodności biologicznej

Пшeмыслaв Осуькa

Охрана *in situ* (в естественной среде) и *ex situ* (вне мест естественного обитания) компонентов биологического разнообразия в условиях климатических изменений на основании положений Конвенции о биологическом разнообразии от 5 июня 1992 г.

Резюме

Статья посвящена охране *in situ* и *ex situ* компонентов биологического разнообразия в условиях климатических изменений в свете положений Конвенции о биологическом разнообразии от 5 июня 1992 г. В тексте представлены правовые основы охраны биологического разнообразия и описаны цель, структура и функционирование конвенции. Также рассматривается проблема значения охраняемых территорий в рамках охраны *in situ* и *ex situ* компонентов биоразнообразия в соответствии со ст. 8 и ст. 9 анализируемого международного договора. Кроме того, в статье рассматривается связь между биологическим разнообразием и изменениями климата.

Ключевые слова: биологическое разнообразие, изменение климата, охрана окружающей среды, международное право, конвенция о биологическом разнообразии

Przemysław Osóbka

**Conservazione *in situ* ed *ex situ* di componenti della biodiversità
in condizioni di cambiamento climatico secondo le disposizioni della
Convenzione sulla diversità biologica del 5 giugno 1992**

Sommario

Questo articolo è dedicato alla conservazione *in situ* ed *ex situ* delle componenti della diversità biologica in presenza di cambiamenti climatici, alla luce delle disposizioni della Convenzione sulla diversità biologica del 5 giugno 1992. Il testo presenta la base giuridica per la conservazione della biodiversità e caratterizza l'obiettivo, la struttura e il funzionamento della Convenzione. Affronta anche la questione dell'importanza delle aree protette nel quadro della conservazione *in situ* ed *ex situ* delle componenti della biodiversità, ai sensi degli articoli 8 e 9 dell'accordo internazionale in esame. Inoltre, l'articolo tratta il rapporto tra biodiversità e cambiamenti climatici.

Parole chiave: biodiversità, cambiamento climatico, protezione dell'ambiente, diritto internazionale, Convenzione sulla Diversità Biologica